

Jancsó Gábor*

Az új Büntetőeljárás törvény első novellája: a rendes jogorvoslati szabályozást érintő változások

Nehezen vitatható, hogy a jogorvoslati rendszer a büntetőeljárás szabályozásának több szempontból is az egyik alapvető eleme. A jogorvoslat, a jogorvoslati eljárás való jog jelentőségét mutatja, hogy azt a büntetőeljárás érintően rendszerint ún. szuperelvként hivatkozott tisztességes eljárásból való jog mellett mind az Alaptörvényünk¹, mind az Emberi Jogok Európai Egyezménye önállóan nevesített alapjogként határozza meg. Emellett meghatározó jelentőségű önmagában a jogorvoslati rendszer felépítése is, vagyis hogy hány fokú jogorvoslat van, mik a jogorvoslati fórumok beavatkozási, kasszációs és reformatórius döntési lehetőségei, illetve, hogy mi a rendes és a rendkívüli jogorvoslatok egymáshoz való viszonya. Végezetül, a jogorvoslati rendszer elválaszthatatlanul kapcsolódik a büntetőeljárás alapvetéseihez, jó esetben visszatükrözi azok elvárásait. Ez utóbbi körben különösen a bizonyítás általános szabályaihoz – az anyagi igazság kérdéséhez – fűződő viszony bír meghatározó jelentőséggel.

A jogorvoslati gyakorlatot és elméletet meghatározó szerepe, jelentősége is megemlítené, hiszen egyaránt célozza az adott ügyben felderített hibák, tévedések, szabálytalanságok, törvénytörések orvoslását, valamint törekszik annak biztosítására is, hogy ugyanezek a hibák a jövőben még egyszer ne fordulhassanak elő.²

Az új Büntetőeljárás törvény kormány által megtárgyalt és 2015. február 15. napján elfogadott koncepciója mindezekre is figyelemmel kiemelkedő célkitűzésként határozta meg a jogorvoslati rendszer reformját, a kasszációs és reformatórius jogkörök, valamint a harmadfokú eljárás feltételeinek felülvizsgálatát.

A 2018. július 1. napján hatályba lépett büntetőeljárás kódex, a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban: Be.) e kodifikációs koncepciónak megfelelően jelentős változásokat vezetett be a jogorvoslati szabályozás rendszerében, valamint több olyan új vagy újragondolt jog-

intézményt tartalmazott, amelyek közvetlen hatást gyakoroltak a jogorvoslati rendszerre.

Tekintettel arra, hogy a jogorvoslati rendszer új szabályozása több kifejezetten új, a büntetőeljárás korábbi alapvetéseit is érintő, a korábbi szabályozási megoldásoktól idegen elemet is tartalmazott, várható volt, hogy a jogalkalmazók részéről felmerülő pontosítási igények, gyakorlati problémák jelentős része a jogorvoslati rendszer új elemeit fogja érinteni. Túl a Be. első novellájának – a büntetőeljárásról szóló törvény és más kapcsolódó törvények módosításáról szóló 2020. évi XLIII. törvény (a továbbiakban: novella) – előkészítésén és elfogadásán, elmondható, hogy az új jogintézményekkel kapcsolatos kezdeti félelmek ellenére, rendszerszintű, a jogalkalmazást ellehetetlenítő probléma nem merült fel. Természetesen az élet rámutatott a szabályozás javítandó hiányosságaira, amelyek bemutatásához azonban előbb szükséges a Be. jogorvoslati rendszerét érintő új jogintézmények rövid ismertetése.

A BÜNTETŐELJÁRÁSI TÖRVÉNY JOGORVOSLATI RENDSZERÉNEK ÚJ INTÉZMÉNYEI

A Be. egyik alapvető, a bizonyítást érintő új rendelkezése volt, hogy a nem vitatott tények tekintetében a bizonyítást mellőzhetővé tette.³ Az új rendelkezés, illetve a valóság-hű tényállás megállapítására történő törekvés, valamint a bíróság indítványhoz kötöttsége tekintetében komoly jogelméleti vita alakult ki a rendelkezések összhangját, a bíróság feladatát érintően, amely vitát végül az Alkotmánybíróság döntötte el.⁴ A bizonyítás ezen új alapvetéseinek a jelen tárgykört érintően is jelentősége van. Egyrészt a nem vitatott tények és a bíróság

3 Be. 163. § „(4) Nem kell bizonyítani azokat a tényeket,

a) amelyek köztudomásúak,

b) amelyekről az eljáró bíróságnak, ügyésznek, illetve nyomozó hatóságnak hivatalos tudomása van, vagy

c) amelyek valóságát a vádló, a terhelt és a védő az adott ügyben, együttesen elfogadja.”

4 20/2020. (VIII. 4.) AB határozat a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény 164. § (3) bekezdése alaptörvény-ellenességének megállapítására és megsemmisítésére irányuló bírói kezdeményezés elutasításáról.

* Jancsó Gábor: Igazságügyi Minisztérium, Büntetőjogi Jogalkotásért Felelős Helyettes Államtitkárság, helyettes államtitkár.

1 Magyarország Alaptörvénye XXVIII. cikk (1) és (7) bekezdései, Emberi jogok Európai Egyezménye 6. és 13. cikkek.

2 CSÉKA Ervin: *A büntető jogorvoslatok alaptanai*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1985, 17. o.

indítványhoz kötöttsége közötti összefüggés, másrészt a bíróság ezzel kapcsolatos feladata kapcsán. Nyilvánvaló ugyanis, hogy amennyiben egy adott tényt a vádló, a terhelt és a védő nem vitat, úgy azzal kapcsolatban bizonyítási indítványt sem terjesztenek elő, *argumentum a contrario*, amennyiben egy adott tény tekintetében a vád, a terhelt vagy a védő bizonyítási indítványt terjeszt elő, az nem tekinthető nem vitatott ténynek.

A bíróság szerepét illetően pedig a törvényhely „nem kell” és „nem köteles” fordulatai bírnak jelentőséggel, amelyek azt hivatottak kifejezni, hogy a bíróságnak ugyan nem feladata, de a bíróságban felmerülő kétség, kétely esetén adott a lehetősége, hogy e tény tekintetében akár indítvány nélkül is bizonyítást folytasson le. A bíróság a nem vitatott tények vonatkozásában tehát a valóságghú tényállás öreként kell, hogy fellépjen, és amennyiben a nem vitatott tény kapcsán akár az egyéb bizonyítékok, akár az azt alátámasztó bizonyítékok hitelessége vonatkozásában észszerű kételye merül fel, úgy azt tisztázni hivatott.

A bizonyítás e kiindulópontját érintő változás tette lehetővé az előkészítő ülésen történő beismerés, a beismerés elfogadása és az ezen alapuló ítélet új intézményrendszerének kialakítását is. Ebben az esetben is az történik ugyanis, hogy a terhelt és a védője a vád által megfogalmazott tényeket (tényállást) nem vitatja, azt valóságosnak fogadja el, így részükről azzal ellentétes bizonyítási indítvány nem hangzik el. A bíróság ebben az esetben is az igazságosság, a tisztességes eljárás őrzőjeként lép fel, amikor törvényi kötelezettségét teljesítve a beismerés elfogadhatóságáról dönt.⁵

A beismerés elfogadása esetén a bíróság érdemi bizonyítást nem folytat le, bizonyítási eszközökkel kapcsolatos mérlegelő tevékenységet nem végez, ítéleti tényállását – alapvetően – a vádlott beismerésére alapozza. Ennek megfelelően az ítéletnek a tényállás megállapításával kapcsolatos indokolása sem tekinthető érdeminek, illetve a másodfokú bíróság sincs abban a helyzetben, hogy az ítélet megalapozottságát érdemben vizsgálja. Amennyiben a vád vagy a védelem a bíróság beismerésén alapuló tényállását a fellebbezés keretei között kívánja vitatni, úgy az annak a jele, hogy a beismerő nyilatkozatot valójában nem lehetett volna elfogadni, hiszen a vád és a védelem között nem áll fenn konszenzus, a nem vitatottnak tekintett tény valójában vitatott. E vitatásnak ugyanakkor a jogorvoslati eljárásban már nem lehet helye, hiszen a másodfokú bíróság ilyen esetben nem tehetne mást, mint hogy az egész elsőfokú bizonyítási eljárást lefolytatja, ami ellentétes lenne jogorvoslati jellegével. Ezért a Be. 580. § (2) bekezdése akként rendelkezett, hogy ha a bíróság a vádlott bűnösséget beismerő nyilatkozatát végzéssel elfogadta, nincs helye fellebbezésnek a bűnösség megállapítása, illetve a váddal egyező tényállás és minősítés miatt. Természetesen

5 Be. 504. § „(2) A bűnösséget beismerő nyilatkozat elfogadásának a feltevélei a következők:

- a) a vádlott e nyilatkozatának természetét és elfogadásának következményeit megértette,
 - a) a vádlott beszámítási képessége és beismerésének önkéntessége iránt észszerű kétely nem mutatkozik,
 - c) a vádlott bűnösséget beismerő nyilatkozata egyértelmű és azt az eljárás ügyiratai alátámasztják.
- (3) Ha a (2) bekezdésben meghatározott feltételek fennállnak, a bíróság a vádlott bűnösséget beismerő nyilatkozatát végzésével elfogadja. [...]

a tisztességes eljárás elvének megfelelően e korlátozás kizárólag megfelelő figyelmeztetést követően érvényesülhet, annak érdekében, hogy a terhelt annak tudatában nyilatkozhasson a beismerésről, hogy a későbbiekben ezt már nem lesz módja vitatni.

A beismerés előkészítő ülésen történő elfogadásának új jogintézménye tehát egyúttal egy új jogorvoslati intézményt, a fellebbezés érdemi korlátozását is megteremtette.⁶ Ki kell emelni, hogy a *fellebbezés korlátozását* indokolt elhatárolni a – későbbiekben bemutatásra kerülő – korlátozott fellebbezéstől. A beismerés elfogadását követően ugyanis a Be. 580. § (2) bekezdésében meghatározott körben a fellebbezés kizárt, vagyis az ezt a rendelkezést sértő, az ítélet nem támadható rendelkezését ennek ellenére támadó jogorvoslati nyilatkozat esetén a fellebbezést a Be. 588. § (1) bekezdése alapján az elsőfokú bíróság utasítja el mint törvényben kizárt fellebbezést. Ezzel szemben a korlátozott fellebbezés esetén a fellebbezés maga nem korlátozott, ugyanakkor a fellebbezés tartalmára tekintettel a másodfokú bíróság felülbírálatának terjedelme válik korlátozottá.

A jogorvoslati rendszert érintő további lényeges újítás az ún. *korlátozott fellebbezés* bevezetése volt,⁷ amelynek lényege, hogy a vádló, a terhelt és a védő az ítélet ellen olyan módon is kezdeményezhet jogorvoslatot, hogy a másodfokú bíróság az ítélet megalapozottságát (lényegében tehát az elsőfokú bíróság által megállapított tényállást) nem vizsgálva, csak korlátozottan, kizárólag a jogorvoslattal támadott kérdést vizsgálva jár el.⁸ A korlátozott fellebbezés – kissé megtévesztő elnevezése⁹ ellenére – tehát valójában nem a fellebbezési jogosultságot, hanem a másodfokú bíróság felülbírálatának terjedelmét szűkíti.

A korlátozott fellebbezés során a fellebbezésre jogosultak az elsőbíróság ítéletének megalapozottságát nem, kizárólag

6 A büntetőeljárás korábban is ismerte azokat az eseteket, amikor bizonyos rendelkezések ellen, illetve bizonyos esetekben nem volt helye fellebbezésnek, ugyanakkor a bűnösség megállapítása vagy az ítélet megalapozatlansága ellen bejelenthető fellebbezés érdemi korlátozottsága korábban nem volt ismert. Az új jogintézmény ugyan mutat némi hasonlóságot a már korábban is létező azon szabállyal, amely szerint nem volt helye fellebbezésnek az ítélet tudomásulvételét követően bejelentett fellebbezés elutasítása ellen. Mindkét esetben az történik ugyanis, hogy az arra jogosult utóbb vitatja korábbi nyilatkozatának tartalmát. Ugyanakkor a már korábban is létező korlátozás egy alaki jellegű szabály (a fellebbezésre jogosult a tudomásulvételkor a jogorvoslatra vonatkozó érdemi nyilatkozatot tett), míg az új jogintézmény esetén maga az érdemi jogorvoslati nyilatkozat semmis.

7 A régi Be. is ismerte a kizárólag az ún. járulékos kérdésekre irányuló fellebbezést [rég. Be. 348. § (3) bekezdés], ugyanakkor annak jelentősége a gyakorlatban elhanyagolható volt, a régi Be. az ún. mértékes fellebbezést – amely kizárólag a büntetésre, intézkedésre irányul – nem ismerte.

8 583. § „(3) Fellebbezésnek van helye kizárólag

- a) a kiszabott büntetés vagy az alkalmazott intézkedés neme és mértéke vagy tartama,
 - b) az ítéletnek az egyszerűsített felülvizsgálati eljárás tárgyát képező rendelkezése, a szülői felügyeleti jog megszüntetése iránti indítványt, illetve a polgári jogi igényt érdemben elbíráló rendelkezése, vagy
 - c) a felmentő ítélet indokolásának 566. § (4) bekezdése, valamint a megszüntető határozat indokolásának 567. § (5) bekezdése szerinti tartalma
- ellen is”.

9 E fogalomhasználat a régi Be. idején is általánosan bevett volt, és az a Be. elfogadását követően is tovább élt. Lásd Polt Péter (szerk.): *Kommentár a büntetőeljárás törvényéhez*. KJK-KERSZÖV, 2. kötet, 1217. o., és ez a fogalmat használja a Be. 583. §-hoz fűzött miniszeri indokolás is.

a tényálláson alapuló, a bűnösség kérdéséhez képest „járulékos” kérdéseket vitatják. E kérdések egyes esetekben természetesen csupán jogi értelemben tekinthetők járulékosaknak, mert például a büntetés a terhelt számára nyilvánvalóan rendkívül lényeges, azonban a felülbírálat terjedelmét illetően az e körben a másodfokú bíróságra háruló feladat mégis töredéke annak, mintha a bizonyítékokat, azok értékelését, az azok alapján megállapítható történeti tényállást kellene teljeskörűen felülbírálnia. A másodfokú bíróság tehát az ítélet megalapozottságának – a történeti tényállásnak – a felülbírálatától van elzárva, így az új jogintézmény szabályai is egyértelműen a bizonyítás általános szabályaiban gyökereznek. Korlátozott fellebbezés esetén ugyanis a vád és a védelem arra a konszenzusra jutott, hogy az elsőbíróság által megállapított tényállás helyes (az ítélet megalapozott), így annak tényei – legkésőbb – a jogorvoslati nyilatkozatokkal a továbbiakban lényegében nem vitatott tényekké válnak. A fellebbezésre jogosultak a bizonyítás, a bizonyítékok értékelése, újabb bizonyítékok beszerzése tekintetében így további indítványt sem terjesztenek elő, azaz a másodbíróság indítványhoz kötöttsége is érvényesül. Lényeges különbség a Be. 163. §-a szerinti bizonyítási szabályhoz képest ugyanakkor, hogy ott az elsőbíróság jogbiztonság, tisztességes eljárás feletti örökös szerepe megköveteli, hogy kétség esetén hivatalból beavatkozhasson, addig a korlátozott fellebbezés esetén a másodbíróság számára ez a lehetőség már nem adott. Ennek oka, hogy az elsőbíróság még „csupán” a felek akarata által jóváhagyott tényállást vizsgálja, addig a másodbíróság elé már egy olyan tényállás kerül, amely esetében a felek jóváhagyását, egyező akaratnyilvánítását egy bíróság már megvizsgálta, vagy a felek jóváhagyása, egyező akaratnyilvánítása egy bíróság által megállapított tényállás tekintetében rögzül. A bírósági kontroll tehát az utóbbi esetekben már érvényesül, így a másodfok jogi kötöttsége a tisztességes eljárás sérelme nélkül meghatározható. Nem szabad elfeledkezni arról sem, hogy e jogi kötöttség a fellebbezésre jogosultak, és különösen az ügyben legközvetlenebbül érintett terhelt akaratával egyező.

Az új Büntetőeljárás törvény koncepciójának lényeges szempontja volt az eljárás gyorsítása, amelynek egyik eleme a felesleges garanciák csökkentése, az indokolatlan adminisztratív terhek elhagyása. A bírósági döntéshozattal kapcsolatos egyik legmegterhelőbb feladat az ítélet írásba foglalása, különösen a bizonyítékokat számba vevő, azok értékelését, a bíróság következtetéseit, értékelő tevékenységét bemutató indoklás elkészítése. Korlátozott fellebbezés esetén – tekintettel arra, hogy a bíróság által megállapított tényállást az érintettek nem vitatják, és azt a másodbíróság sem vizsgálja felül – magától értetődő adminisztratív tehercsökkenést eredményezhetett, hogy a bíróság mellőzheti a bizonyítékok értékelésével kapcsolatos indokolást, és kizárólag azon rendelkezésekre nézve kell számot adni, amelyek a fellebbezéssel érintettek.¹⁰

A rövidített indoklás ugyanakkor egy igazi „tyúk vagy a tojás” találós kérdést eredményez.

Az elsőfokú bíróság ítéletének megalapozottsága – a bizonyítás terjedelme, a bizonyítékok számbavétele, kizárása, értékelése, az abból levont következtetések – kizárólag akkor vizsgálhatók felül érdemben, ha az ezzel kapcsolatos bírósági

mérlegelő tevékenység megismerhető, ellenőrizhető. A bíróság mérlegelő tevékenységét pedig az indoklás mutatja be. Amennyiben tehát a bíróság bizonyítékértékelő tevékenysége, mérlegelése az indoklás hiányában nem ismert, úgy az érdemben nem is vizsgálható. A korlátozott fellebbezés kapcsán bemutatott felülbírálati korlátozás egyrészt organikus következménye a fellebbezésre jogosultak önrendelkezési jogának, a bizonyítás ismertett általános szabályainak, másrészt szükségszerű következménye a bíróság mérlegelését bemutató indoklás elmaradásának. Amennyiben a bíróságot korlátozott fellebbezés esetén is indokolási kötelezettség terhelné, úgy a felülbírálat korlátozottsága valóban kizárólag az ezt tiltó törvényi rendelkezésen alapulna, ugyanakkor ez a bíróságot egy teljesen felesleges, álgaranciát jelentő, az eljárás elhúzódását eredményező adminisztratív teherrel terhelné. A kodifikációs munka során az ok-okozati következmények ilyen egyértelmű láncolata nem volt azonosítható, illetve nem volt kérdés, hogy melyik jogintézmény melyikből következik. A négy elvi jelentőségű tétel: a bizonyítás általános szabálya, a korlátozott fellebbezés lehetőségének igénye, a rövidített indoklás lehetősége és a felülbírálat korlátozottsága, egy folyamatos egymásra hatás eredményeképpen jött létre. Az ugyanakkor megállapítható, hogy a végeredmény egy hézagmentes rendszer lett. (A fentiekben kifejtettek továbbá egyaránt irányadóak a beismerés elfogadásán alapuló elsőbírői döntés – vagyis a fellebbezés korlátozottsága – tekintetében is, azzal a már tárgyalt körülménnyel kiegészítve, hogy a beismerés elfogadása esetén a fellebbezés kizártsága a bizonyítás lényegében teljes elmaradása miatt is indokolt, hiszen ebben az esetben nem csupán a bíróság mérlegelő tevékenysége nem ismert, hanem egyszerűen nem létezik érdemben felülbírálató bizonyítási tevékenység.)

A korlátozott fellebbezés mellett szintén a Be. jogorvoslati rendszerének nagy kérdése a *kiterjesztett felülbírálat* kérdése volt. A kiterjesztett felülbírálat azt az esetet foglalja magában, melyben a másodbíróság akkor is felülbírálatot végezhet, ha az adott kérdést, rendelkezést érintően fellebbezést sem jelentettek be, és főszabály szerint ennek felülbírálatára sem lenne lehetőség. A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (a továbbiakban: régi Be.) jogorvoslati rendszerének főszabálya a teljes körű felülbírálat volt, a Be.-vel bevezetett korlátozott felülbírálat ebben a formában ismeretlen volt. A felülbírálat korlátozottsága korábban két körben érvényesült, egyrészt több terhelt esetében – a fellebbezéssel nem érintett terhelt vonatkozásában –, másrészt az ún. járulékos kérdéseket érintően bejelentett fellebbezések esetén.¹¹ A joggyakorlat részéről – különösen ez utóbbi szabály esetében – a kodifikációs előkészítő munka során több olyan visszajelzés érkezett, hogy indokolt lenne megszüntetni a másodbíróság kötöttségét az esetlegesen törvénysértő elsőbírósági döntéshez. A gyakorlatban ugyanis előfordult, hogy a másodbíróság a járulékos kérdés felülbírálatára során törvényességi hibát észlelt, azonban azt orvosolni nem tudta, döntését a törvénysértő elsőbírői döntéshez igazodva tudta csak meghozni, és csupán

¹⁰ Be. 562. § (2) és (6) bekezdés.

¹¹ Régi Be. 348. § „(3) Ha a fellebbezés kizárólag az ítéletnek az elkövetésre, a vagyonelkobzásra, a pártfogó felügyelet elrendelésére, a lefoglalásra, a polgári jogi igényre, a szülői felügyeleti jog megszüntetésére vagy a bűnügyi költség viselésére vonatkozó rendelkezése ellen irányul, a másodfokú bíróság az ítéletnek csak ezt a részét bírálja felül”.

az indokolásban fejthette ki azt a jogi álláspontját, amely alapján – az arra jogosultak indítványára – felülvizsgálati eljárás lefolytatására kerülhetett sor, amelyben a törvénysértés végső soron kiküszöbölhető volt. Tekintettel arra, hogy a korlátozott fellebbezés várható gyakorisága – amely utóbb be is igazolódott – előrevetítette, hogy a másodbíróság felülbírálati lehetősége is többnyire korlátozott lesz, így a kiterjesztett felülbírálat intézménye is átfogó felülvizsgálatra szorult. Az új szabályozás kialakítását pedig az a vezérelv határozta meg, hogy a bíróságnak ne kelljen túrnie azon törvénysértő rendelkezéseket, amelyek orvoslására akár hivatalból, akár indítványra rendkívüli jogorvoslati eljárásban (felülvizsgálat, egyszerűsített felülvizsgálat) lehetőség van. Amennyiben tehát a bíróság ilyen rendelkezést észlel, úgy azt hivatalból – a fellebbezés tárgyára tekintet nélkül – felülbírálhassa és kijavíthassa.

Végezetül még egy szabályozási elv bemutatása indokolt, amely a másod-, illetve harmadfokú jogorvoslat egymáshoz való viszonyát kívánta racionalizálni. E szabályozási elv leginkább egy – fejjel lefelé fordított – tölcserhez hasonlítható, ahol a harmadfokú eljárás másodfokú eljáráshoz viszonyított felülbírálati terjedelme szűkülhet, legfeljebb azonos mértékű maradhat, de semmiképpen sem bővíthet. Ez utóbbi eset azt jelentené, hogy a harmadfokú bíróság olyan körben is felülbírálatot végezne, amelyet a másodbíróság felülbírálatára sem indítványra, sem hivatalból nem érintett, azaz arra nézve nem csupán a vád és a védelem között, de az első- és másodfokú bíróság között is konszenzus alakult ki.

A Be. jogorvoslati rendszere alapvetéseinek, új jogintézményeinek ismertetését követően indokolt áttekinteni azokat a többnyire a jogalkalmazói visszajelzések alapján felmerült eseteket, amelyekben a jogalkotói beavatkozás igénye felmerült.

AZ ABSZOLÚT HATÁLYON KÍVÜL HELYEZÉSI OKOK KITERJESZTÉSE

Az előkészítő ülésen történő beismerés elfogadásán alapuló ítélet, illetve a korlátozott fellebbezés olyan új helyzeteket teremtett, amikor egyes kérdések másodfokú eljárásban történő felülbírálat (javítása) kizárt. Ahogy az a fent említettek-ből kiderült, ez a helyzet alapvetően nem hiba, hanem a rendszer szükségszerű velejárója, és az érintettek akarata, önrendelkezési joga miatt alakul ekként. Ennek ellenére a gyakorlat olyan esetekre mutatott rá, amelyekben a felülvizsgálat lehetőségének kizártsága elvált az érintettek akaratától, vagyis az új szabályozási rendszer alapelve – az önrendelkezési jog – sérült. Emellett a gyakorlat arra is rámutatott, hogy a felmerült problémák másodfokú eljárásban történő kijavítására nem csupán jogi, de fizikai lehetőség sincs, vagyis az azonosított problémák kizárólag kasszációval, az elsőbíróság ítéletének hatályon kívül helyezésével és új eljárás lefolytatásával orvosolhatók.

Az első ilyen esetkör a szóban kihirdetett indokolás és a bíróság írásba foglalt ítéletének eltérésevel kapcsolatos. A büntetőeljárásban a bíróság szóban hirdeti ki ítéletét és ennek keretében röviden ismerteti döntésének indokolását, az indokolás részeként pedig a bíróság által megállapított történeti tényállást is. A régi Be. alapján a másodfokú bíróság felülvizsgálatának alapját a bíróság írásba foglalt határozata

képezte, illetve a teljes körű felülbírálat miatt nem volt különösebb jelentősége annak, ha a bíróság szóbeli indokolásához képest az írásba foglalt ítélet eltéréseket tartalmazott. A korlátozott fellebbezés új intézménye ugyanakkor azt eredményezi, hogy az ítélet szóbeli kihirdetését követően a fellebbezés tartalmára tekintettel rögzül a bíróság indokolási kötelezettsége (mértéke) és a másodbíróság felülvizsgálatának terjedelme is. A korlátozott fellebbezést érintő nyilatkozatok pedig a szóbeli indokolást követően, tehát még az ítélet írásba foglalását megelőzően rögzülnek. A gyakorlatban ugyanakkor előfordult, hogy a korlátozott fellebbezést követően a bíróság az írásba foglaláskor – az ügyiratok tartalmára tekintettel – eltért a szóban kihirdetett történeti tényállástól. Minthogy a fellebbezés terjedelme – korlátozottsága – már rögzült, a másodbíróság az elsőfokú ítélet megalapozottságát, történeti tényállását nem vizsgálhatta. Így az a visszas helyzet állhatott elő, hogy a fellebbezésre jogosultak az eltérést már nem kifogásolhatták, és a másodbíróság sem tudott ezen javítani, hiszen kötötte a megállapított tényállás, annak ellenére, hogy az írásba foglalt tényállás tudatában egyébként teljes körű fellebbezést jelentettek volna be. Szükségesnek tartom felhívni a figyelmet, hogy bár egy ilyen eltérés valóban jelentőséggel bír, ugyanakkor itt egy ritkán előforduló anomáliáról van szó. A szóbeli indokolás és az írásba foglalt ítélet közötti eltérés a legtöbb esetben nem bír jelentőséggel, a szóbeli előadáshoz képest az ítélet rendszerint pontosításokat, kiegészítéseket tartalmaz, amely az írásba foglalásra rendelkezésre álló időre, és ennek során az ügyiratok kézzelfogható felhasználhatóságára figyelemmel természetesnek tekinthető. Problémát jelent azonban az eltérés, ha a kihirdetett tényállás lényeges elemének elhagyására, vagy annak lényeges elemével történő kiterjesztésre kerül sor. A büntetőjog ezt az eltérést a tettazonosság-fogalom használatával tudja leírni, azaz akként, hogy az eltérés akkor jelent problémát, ha az a tettazonosságot meghaladó mértékű, vagyis a kihirdetett és az írásba foglalt tényállások a tettazonosságot alapul véve egymástól eltérnek. A jelenség azonosítását és a probléma megfogalmazását követően a novella előkészítése során már csupán az jelentett gondot, hogy a tettazonosság jogtudományi fogalom, annak jogszabályi meghatározása nem létezik, tartalmát a joggyakorlat határozza meg. Fogalmat kellett tehát alkotni, amelyet a novella úgy határozott meg, hogy tettazonosságot befolyásoló eltérés, ha „az ítélet szóbeli indokolása során elhangzott és az írásba foglalt ítélet tényállási elemei a bűncselekmény minősítését befolyásoló mértékben térnek el egymástól”.¹²

Az Alkotmánybíróság 19/2021. (V. 27.) AB határozatának alapját képező bírói kezdeményezés benyújtására még a novella előkészítése során került sor. Az indítvány alapján megállapítható volt, hogy az előbb említett eltérés az előkészítő ülésen tett beismerő nyilatkozat elfogadása esetén is felmerülhet. Ebben az esetben a problémát az okozza, hogy a terhelt az ügyészi vádiratban meghatározott történeti tényállás tekintetében tesz beismerő nyilatkozatot, és miközben a bíróság nincs kötve a vádirati tényálláshoz, az attól való – a tettazonosságot meghaladó mértékű – eltérés már azt jelenti, hogy a terhelt mást ismert be, mint amit a bíróság végül megállapított. Ilyen esetben felmerül annak kérdése is, hogy ha a bíróság az ügyiratok alapján arra

¹² Be. 608. § (1) bekezdés g) és h) pont.

a meggyőződésre jut: a vádirati tényállástól a tettazonosságot meghaladó mértékben indokolt eltérni, úgy a beismerés elfogadásának feltételei egyáltalán fennállnak-e, hiszen ilyen esetben a vádlott beismerő nyilatkozatának tartalmát az ügyiratok nem támasztják alá. A novella ezt az eltérést a szóbeli indokolástól történő eltéréssel azonos módon rendezte.

Az alkotmánybíróági beadvány emellett rámutatott arra is, hogy a beismerés elfogadásával kapcsolatos hiányosságok ún. relatív eljárási szabálysértésként történő megjelenítése téves, mert az az ilyen hibák felülbíráhatatlanságát eredményezi. A korlátozott felülbírálat esetén a másodbíróság az ún. relatív eljárási szabálysértések vizsgálatára hivatalból nem jogosult. (A hivatalból történő felülbírálat csak az abszolút eljárási szabálysértések esetén adott,¹³ abból a már ismertetett elvből kiindulva, hogy ami felülvizsgálat tárgyát képezheti, azt a bíróság az előtte folyamatban lévő rendes jogorvoslati eljárásban is hivatalból észlelhessen.) A Be. alapján az előkészítő ülésen tehető beismerő nyilatkozat elfogadásának törvénysértő jellege azonban relatív eljárási szabálysértés volt.¹⁴ A beadvány alapjául szolgáló ügyben a terhelt kizárólag a büntetés mértéke miatt fellebbezett. A korlátozott fellebbezés okán mind a tényállás, mind a bűnösség kérdése rögzült annak ellenére, hogy a tényállást és a bűnösséget megalapozó – tegyük hozzá, ebben az esetben kizárólagosan megalapozó – beismerés elfogadása eljárási hibában szenvedett, amelyet a másodbíróság hivatalból nem vizsgálhatott. Tekintettel arra, hogy az előkészítő ülésen tett beismerő nyilatkozat és annak elfogadása esetén a terhelt többnyire nem érdekelt a beismeréssel kapcsolatos eljárásjogi hiányosságok észlelésében, így a korábbi szabályozás azt eredményezte, hogy a másodbíróság akkor sem vizsgálhatta az eljárási hibát, ha az ügy más tartalmú fellebbezés miatt egyébként elé került. Ez ad absurdum azt eredményezte, hogy egy nyilvánvalóan törvénysértő módon elfogadott beismerés sem rendes, sem rendkívüli jogorvoslatlalt nem volt javítható.

A novella a bemutatott eljárásjogi anomáliákat az abszolút eljárásjogi szabálysértések eseteinek kibővítésével oldotta meg.¹⁵ Ezáltal biztosította, hogy a fellebbezésre jogosultak még korlátozott fellebbezés esetén is hivatkozhatnak ezen körülményekre, mert azt a másodbíróság hivatalból is vizsgálhatja. Sőt, akár arra is lehetőség van, hogy a jogerős döntést követően rendkívüli jogorvoslati eljárásban (felülvizsgálat során) lehessen orvosolni az ilyen mértékű hibát, ha például éppen ez a hiba eredményezte a fellebbezési jog gyakorlásának elmaradását.

13 Be. 590. § (5) bekezdés a) pont.

14 Be. 609. § (2) bekezdés e) pont (2021. január 1. napjáig hatályos szövege).

15 Be. 608. § „(1) A másodfokú bíróság nem ügydöntő végzésével hatályon kívül helyezi az elsőfokú bíróság ítéletét, és az elsőfokú bíróságot új eljárásra utasítja, ha

g) az ítélet szóbeli indokolása során elhangzott és az írásba foglalt ítélet tényállási elemei a bűncselekmény minősítését befolyásoló mértékben térnek el egymástól, és a fellebbezést az 583. § (3) bekezdése alapján jelentették be vagy az eltérés az 584. § (2) bekezdése szerinti fellebbezés esetén a fellebbezéssel nem érintett cselekményre vonatkozik, vagy

h) az elsőfokú bíróság a bűnösséget beismerő nyilatkozatot az 504. § (2) bekezdésében meghatározott feltételek hiányában fogadta el, vagy az írásba foglalt ítélet tényállási elemei a bűncselekmény minősítését befolyásoló mértékben térnek el a vádirati tényállástól”.

A 19/2021. (V. 27.) AB határozat a novella bemutatott módosítása ellenére nem találta elégségesnek a jogszabályi változást, és mulasztásos alkotmányértésként megállapítva kötelezte a jogalkotót, hogy a hatályon kívül helyezést eredményező relatív eljárási szabálysértések esetén is biztosítsa a másodbíróság hivatalból történő eljárásának lehetőségét. E kihívás megválaszolása már a soron következő Be.-módosításra marad.¹⁶

A FELLEBBEZÉS KITERJESZTÉSE

A fellebbezés kiterjesztésének fogalmát a jogtudomány és a joggyakorlat a régi Be. hatálya alatt is ismerte, ugyanakkor a teljes körű felülbírálat főszabályára tekintettel e kérdésnek különösebb jelentősége nem volt. A fellebbezés kiterjesztését tulajdonképpen a régi Be. sem engedte, azonban a másodbíróság számára nem volt jogi vagy egyéb akadálya annak, hogy a fellebbezés kiterjesztésében foglalt kérdésekkel foglalkozzon, azokkal kapcsolatban érdemi döntést hozzon.

A Be. korlátozott felülbírálati szabályainak bevezetésével két esetben is érdemi jelentőséget kapott a fellebbezés kiterjeszhetőségének kérdése: egyrészt a több bűncselekményt tartalmazó ítéletekben, amikor a fellebbezés csupán a terhelt egyes bűncselekményeit érinti, másrészt a korlátozott fellebbezés esetén. Mindkét esetben azonos, hogy a fellebbezéssel nem érintett bűncselekmény, illetve rendelkezés esetén az indokolás rövidített,¹⁷ illetve a másodbíróság felülbírálati joga korlátozott.¹⁸ Ezekre figyelemmel a másodbíróságnak nem csupán a jogi szabályozás állít korlátot, hanem indokolás hiányában effektív lehetősége sincs a felülbírálatot elvégezni.

Lényeges volt ugyanakkor, hogy a fellebbezés hétköznapi értelemben vett kiterjesztése még ezekben az esetekben sem teljeskörűen kizárt. Egyrészt a fellebbezés mindig, minden esetben kiterjeszhető olyan körülményre, amelyet a másodbíróság hivatalból vizsgálhat. Ezek elsősorban az abszolút hatályon kívül helyezési okok, de ide sorolhatók az egyszerűsített felülvizsgálatra tartozó kérdések, vagy akár – a tényállás rögzülése mellett – a minősítés, felmentés kérdése is. A fellebbezés kiterjesztésének másik lehetséges esete, amikor a jogorvoslatra jogosult a fellebbezésben a felülbírálni indítványozott körben állít újat, vagy kezdeményezi az adott tárgykör más jellegű felülbírálatát. Ezekben az esetekben nincs érdemi jelentősége a fellebbezés kiterjesztésének, hiszen a támadott rendelkezés felülbírálatának lehetősége adott, az elsőbíróság indokolása e körben rendelkezésre áll. A novella előkészítése során megállapítható volt, hogy a jogalkalmazás az ilyen jellegű „túlterjeszkedést” nem tekinti a fellebbezés kiterjesztésének, tehát annak tiltása szükségtelen.

Azt kellett tehát biztosítani, hogy a fellebbezés kiterjesztése ne lehessen hatással a felülbírálat terjedelmére. Ennek megfelelően a fellebbezés kiterjesztését a novella a több bűncselekményes esetben a fellebbezéssel nem érintett bűncselekmény, a korlátozott fellebbezés esetén a nem támadott rendelkezés vonatkozásban tiltja. Ilyen módon a novella kizárja, hogy

16 Az egyes büntetőjogi tárgyú és ehhez kapcsolódóan egyéb törvények módosításáról szóló T/17438. számú törvényjavaslat.

17 Be. 562. § (2), (3) és (6) bekezdés.

18 Be. 590. § (3) és (4) bekezdés.

a fellebbezés kiterjesztése a másodbíróságot olyan rendelkezések felülbírálatára kötelezze, amelynek felülbírálatához az elsőbíróság adott rendelkezésekkel kapcsolatos indoklására lenne szükség. Eszerint a fellebbezés kiterjesztése csak olyan körben engedélyezett, amely lényegében a fellebbezést követően bejelentett észrevételnek, indítványnak is tekinthető egy olyan tárgykörben, amelyet a másodbíróság akár hivatalból is észlelhetne és vizsgálhatna.

HIVATALBÓL VIZSGÁLHATÓ ESETKÖRÖK KÖVETKEZETES SZABÁLYOZÁSA

A korábban bemutatottak szerint a Be. jogorvoslati rendszerének szabályozása során lényeges sarokpont volt, hogy a másodbíróság képes legyen hivatalból is orvosolni az elé kerülő ügyek törvényességi kérdéseit.

Ezen rendszerelv érvényesülése a Be. rendelkezései szerint két helyen szenvedett csorbát. Egyrészt az ún. mértékes (azaz a büntetés mértékét támadó) fellebbezéstől eltérő járulékos kérdések elleni fellebbezés esetén. A Be. 590. § (5) bekezdése alapján ugyanis a kiszabott büntetésre vagy alkalmazott intézkedésre vonatkozó rendelkezést a bíróság a korlátozott felülbírálat eseteiben is hivatalból vizsgálhatja. Ennek egyik jól szemléltethető indoka, hogy egy több bűncselekményt tartalmazó ügyben, a kizárólag az egyik bűncselekmény miatt bejelentett fellebbezés ugyan korlátozott felülbírálatot eredményez, azonban a fellebbezésnek történő helyt adás érinteni fogja a büntetésre, intézkedésre vonatkozó rendelkezést is, hiszen azt egységesen valamennyi bűncselekmény tekintetében szabják ki, illetve alkalmazzák. Emellett a Be. 649. § (1) bekezdés b) pontja alapján a büntetés vagy az intézkedés törvénysértő jellege felülvizsgálati ok, azaz a hivatalból felülbírálandó körbe is tartozó kérdéssről van szó.

A járulékos kérdést érintő fellebbezés esetén ugyanakkor a bűnösség megállapítását, a cselekmény minősítését, a büntetés mértékét nem érintő fellebbezés bejelentésére került sor, ezért ilyen esetben a büntetés vagy intézkedés hivatalból történő felülbírálata jellemzően nem indokolt, az a fellebbezésre jogosultak akaratán kívül esne, és többnyire jogi indoka sincs. Ez utóbbi jogi indokot tartalmazta a Be. 590. § (6) bekezdése, amikor a büntetés, intézkedés felülbírálatát arra az esetre szűkítette le, ha a másodbíróság a fellebbezés során a bűnösség megállapítására, illetve a bűncselekmény minősítésére vonatkozó rendelkezést megváltoztatja. Ezzel biztosítható volt, hogy a kiterjesztett felülbírálat indokolatlanul ne eredményezze a büntetés változását is. A szabályozás és a jogalkalmazói tapasztalatok ugyanakkor rámutattak, hogy a felülvizsgálathoz hasonlóan a büntetés, illetve intézkedés hivatalból történő önálló – tehát más jogkérdéstől független – felülbírálata akkor is indokolt, ha a büntetés vagy intézkedés törvénysértő. Ez lényegében a már említett felülvizsgálati ok kiküszöbölhetőségének biztosítása a rendes jogorvoslati eljárásban.

Másrészt a Be. az egyszerűsített felülvizsgálat tárgyát képező kérdések, így a szülői felügyeleti jog és a polgári jogi igény hivatalból történő felülbírálatát csak a Be. 583. § (2) bekezdés a) és b) pontjai esetén tette lehetővé, vagyis az ilyen módon szűkített rendelkezés a kiterjesztett fellebbezés lehetőségét nem biztosította a felmentő ítélet indokolását támadó

fellebbezés esetén. E szűkítés azonban indokolatlan volt, hiszen különösen az egyszerűsített felülvizsgálattal támadható kérdések orvoslásának igénye akár egy felmentő ítélet esetén is indokolt lehet.

Mindezeket a hiányosságokat a novella a főszabálynak megfelelően kiküszöbölte.

A HARMADFOKÚ ELJÁRÁST ÉRINTŐ VÁLTOZÁSOK

A Be. 618. § (3) bekezdése alapján a harmadfokú bíróság – már amennyiben a harmadfokú eljárás feltételei egyébként fennállnak – a Be. 590. § (5) bekezdés a)–d) pontja szerinti, a másodbíróság által kiterjesztett fellebbezés keretei között egyébként hivatalból felülbírálandó ítéleti rendelkezéseket¹⁹ csak akkor bírálhatta felül, ha a fellebbezést alaposnak találta. A kérdéses rendelkezés miniszteri indoklása a jogorvoslati rendszer korábban már hivatkozott alapelveivel összhangban, amely szerint minden fellebbviteli fórum számára biztosítani kell, hogy a törvénysértést a rendes jogorvoslati eljárásban küszöbölje ki, ekként fogalmazott: „Bár a felülbírálat a bejelentett fellebbezéshez igazodik, mégis ha az ítélet több cselekményről rendelkezik, a fellebbezés eredményességének a felülbírált ítéletben írt többi cselekménnyel együttesen is értékelésre kell kerülnie. Mindezekre tekintettel a törvény rögzíti, hogy a harmadfokú bíróság a fellebbezéssel nem érintett cselekmények viszonylatában is vizsgálja az abszolút hatályon kívül helyezésre vezető okokat, a tényállások megalapozottságának vizsgálata nélkül a bűnösség megállapítására vonatkozó rendelkezést, ha a terheltet fel kell menteni, illetve az eljárást meg kell szüntetni, ezen túlmenően a bűncselekmény minősítésére vonatkozó rendelkezést, továbbá a másodfokú bíróság ítéletének a büntetés kiszabására vagy intézkedés alkalmazására vonatkozó rendelkezését is.” Az indoklás tehát – helyesen – a másodfokú eljáráshoz hasonlóan a harmadfokú eljárás esetében sem követelte meg, hogy a kiterjesztett felülbírálat valamilyen többletfeltételhez legyen kötve. A Be. 618. § (3) bekezdése ugyanakkor látszólag így tett, amikor a felülbírálatot az „alapos fellebbezéshez” kötötte. A kodifikációt előkészítő folyamatok teljes körű rekonstrukciója sokszor kilátástalan, ez esetben ugyanakkor azonosítható volt, hogy a jogalkotói akarat alapvetően az „érvényes fellebbezésre” kívánt utalni a szerencsétlennek bizonyult fogalomhasználattal.

A Be. indítványokkal, jogorvoslatokkal kapcsolatos fogalomhasználata tekintetében²⁰ egyértelmű, hogy az „alapos” jelzőt

¹⁹ Be. 590. § (5) A másodfokú bíróság a (3) és a (4) bekezdésben meghatározott esetben az ítélet fellebbezéssel nem érintett része tekintetében is felülbírálja.

a) az elsőfokú bírósági eljárást és ennek során vizsgálja azon eljárási szabályok megtartását, amelyek megsértése esetén a 607. § (1) bekezdése, valamint a 608. § (1) bekezdése alapján az ítéletet hatályon kívül kell helyezni,
b) a bűnösség megállapítására vonatkozó rendelkezést, ha a terheltet fel kell menteni, vagy vele szemben az eljárást meg kell szüntetni,
c) a bűncselekmény minősítésére vonatkozó rendelkezést, továbbá
d) a büntetés kiszabására vagy intézkedés alkalmazására vonatkozó rendelkezést.”

²⁰ Be. 144. § (1) és (2) bekezdés, 370. § (2) bekezdés, 372. § (2) bekezdés, 644. § (1) bekezdés, 647. § (1), (3) és (5) bekezdés, 669. § (1) bekezdés, 824. § (1) és (2) bekezdés.

a törvény abban az esetben használja, ha a döntésre jogosult egyetért az indítvány, panasz, jogorvoslat tartalmával, ezért a kezdeményezett döntést annak megfelelően, annak helyt adva hozza meg. Ezért a Be. 618. § (3) bekezdésének fogalomhasználata a kiterjesztett fellebbezést az eredményes, tehát a másodfokú bíróság döntésének tényleges felülbírálatát, megváltoztatását eredményező másodfellebbezések esetére szűkítette le. Ezzel szemben a rekonstruálható jogalkotói akarat kizárólag a harmadfokú bíróság által befogadott, tehát érvényes másodfellebbezésekre kívánta csupán leszűkíteni a kiterjesztett fellebbezés alkalmazhatóságát. Ugyanakkor ennek nevesített megjelenítése a jogszabályi rendelkezések között felesleges, és rendszertanilag is zavaró, mert ilyen jellegű rendelkezést sem a másodfokú jogorvoslat szabályai, sem például a 618. § (2) bekezdése²¹ nem tartalmaz, miközben egyértelmű, hogy érvénytelen fellebbezés esetén a fellebbezés elutasításának van helye, ezért fel sem merülhet a bíróság ezt meghaladó mértékű hivatalból történő eljárása. Mindezekre figyelemmel a novella a bekezdés bevezető részét pontosította és a joggyakorlat számára félreérthető részt törölte.

Ezzel egyidejűleg a novella a másodfokú jogorvoslatot igazodóan pontosította a büntetés kiszabására vagy intézkedés alkalmazására vonatkozó kiterjesztett felülbírálat feltételeit.²² Ez a pontosítás is egyértelműen azt a célt szolgálta, hogy az esetleges törvénytértés még a rendes jogorvoslati eljárásban orvosolható legyen.

Szintén az eredeti jogalkotói szándék és a jogalkalmazói értelmezés szétartását érintette a novellának a Be. 615. § (3) bekezdés *b*) pontját érintő módosítása. A Be. jogorvoslatot érintő koncepciójának egyik fontos eleme volt a harmadfokú eljárás feltételeinek felülvizsgálata. Ennek alapját az képezte, hogy a jogalkalmazás a teljes körű felülbírálat elvéből kiindulva a régi Be. keretei között azt a joggyakorlatot alakította ki, hogy az ellentétes döntés miatt harmadfokra került ügyben az ellentétes döntéssel nem érintett bűncselekmények teljes körű felülbírálatát is elvégezte. Ez a jogértelmezés azt eredményezte, hogy a harmadfokú eljárásban az egyébként sem a vád, sem a védelem által nem vitatott cselekmények, rendelkezések akár hivatalból történő felülbírálatára is sor került.²³ A Be. ismertett jogorvoslati koncepciója, amely szerint a harmadfokú eljárásban a felülbírálat terjedelme nem lehet szélesebb, mint a másodfokú eljárásban, a korábbi jogszabályi környezet átalakítását tette szükségessé. Ennek megfelelően a Be. 615. § (3) bekezdése a fellebbezés terjedelmét két esetkorre szűkítette le. A fellebbezésben egyrészt az ellentétes döntést lehet sérelmezni, vagyis a harmadfokú eljárás nem teszi lehetővé a másodfokon nem vizsgált – megállapodott – bűncselekmények felülbírálatának megnyitását. Másrészt a fellebbezés sérelmezheti „kizárólag a másodfokú bíróság ítéletének azon rendelkezését vagy részét, amelyet az elsőfokú bíróság ítéletének az ellentétes döntéssel összefüggő felülbírálatára eredményezett”. E megfogalmazás

a Be. miniszteri indokolása alapján egyértelműen azt a célt kívánta szolgáltni, hogy a másodfokú döntés esetén is lehetőség legyen a korlátozott fellebbezésre, vagyis arra, hogy a másodfokú döntés bűnösségét érintő rendelkezését elfogadva, a fellebbezés kizárólag a jogkövetkezményekre, járulékos kérdésekre szorítkozzon.²⁴ Az azonosítható jogalkotói szándékot a törvény szövege ugyanakkor nehezen, illetve félreérthető módon határozta meg, ezért a novella előkészítése során – nem vitatva a jogalkotói szándékot – a jogalkalmazók részéről határozott kérekként fogalmazódott meg, hogy a szabályozás egyértelműen jelezze az elérni kívánt célt. Az értelmezési nehézséget „az ellentétes döntéssel összefüggő felülbírálat” fordulat használata jelentette, ugyanis annak pontos tartalma nehezen határozható meg. Az ellentétes döntéssel „összefüggő” rész vagy rendelkezés ugyanis egyaránt eredményezhet túl szűk vagy túl tág értelmezést. Ha a vádlott egy adott bűncselekményben történő felmentését nem követte a büntetés enyhítése, akkor valójában az nem eredményezte a büntetés felülbírálatát, jóllehet a terhelt épp azt kívánta volna sérelmezni, hogy az enyhítés elmaradt. Ugyanakkor ez fordított módon is okozhat nehézséget, hiszen a Be. fogalomhasználatában – vö. a Be. 590. §-a szerinti kiterjesztett felülbírálat eseteit – a felülbírálat nem mindig eredményezi az adott rendelkezés megváltoztatását is, annak ellenére, hogy a bíróság a felülbírálatot egyébként elvégezhette, és el is végezte. Így pedig a Be. 615. § (3) bekezdés *b*) pontja akár értelmezhető volt minden olyan rendelkezésre, amelyet a másodbíróság megváltoztathatott volna. Továbbá, ha a másodfokú eljárásban a bíróság a kiterjesztett felülbírálat keretei között egy törvénytértő rendelkezést orvosolt, kérdés volt, hogy azt mikor kell, illetve lehet az ellentétes döntéssel összefüggőnek tekinteni. A novella ezért nem kísérletezett tovább a probléma tartalmi jellegű megfogalmazásával, az egyértelmű jogalkalmazás biztosítása érdekében a kérdést akként oldotta meg, hogy a harmadfokú eljárást érintően a korlátozott felülbírálat tartalmát a másodfokú eljárást pontosan meghatározó és a jogalkalmazók által elfogadott konkrét rendelkezésre, a Be. 583. § (3) bekezdésére utal vissza merev hivatkozással. Lényeges ugyanakkor, hogy a korlátozott

24 Be. miniszteri indokolás: „Ez utóbbi rendelkezés a jogkövetkezményre koncentrálni abban az esetben, ha a vádlottat az elsőfokú bíróság felmenti, joghatályos fellebbezés alapján azonban a másodfokú bíróság – eltérő döntésével – a büntetőjogi felelősség megállapítása mellett alkalmaz szankciót és a sérelem kizárólag ez utóbbira vonatkozik. Ilyen esetben a bűnösséget megállapító rendelkezés és az ezzel összefüggésben kiszabott szankció, ha az elsőfokú felmentés ellen az ügyészség fellebbezett, másodfokon jelenik meg először és bár az ellentétes döntés megnyitja a harmadfokú eljárás rendszerét, maga az ügyész a szankció neve és mértéke vonatkozásában egyáltalán nem élhetne jogorvoslattal a törvény most tárgyalt rendelkezése nélkül. Mindezen túl előfordulhat az az eset is, hogy a vádlott és védője is elfogadja magát az ellentétes döntést, vagyis, hogy a büntetőjogi felelősség másodfokon megállapításra került az elsőfokú felmentő rendelkezéssel szemben, azonban kizárólag a kiszabott szankció neve vagy mértéke a nem elfogadható számukra. A törvény a korlátozott fellebbezés és az ehhez kapcsolódó korlátozott felülbírálatot igazodás szükségességére alapján rendelkezik úgy, hogy ha a másodfokú bíróság a korlátozott fellebbezés alapján bírálta felül az elsőfokú bíróság ítéletét, illetve – több bűncselekmény esetén – a fellebbezéssel nem érintett bűncselekmény vonatkozásában elvégzett felülbírálat eredményeként, eltérő jogi megítélés alapján jutott eltérő döntésre, a másodfellebbezésnek kizárólag a jogkövetkezményre koncentrálni van helye.”

21 618. § „(2) A harmadfokú bíróság hivatalból dönt az egyszerűsített felülvizsgálat tárgyát képező kérdésekben, valamint a szülői felügyeleti jogra és a polgári jogi igényre vonatkozó rendelkezésekről is”.

22 A Be. hatályos 618. § (3) bekezdés *b*) pont *ba*) és *bb*) alpontjainak megfogalmazása igazodik a novellával módosított Be. 590. § (6) bekezdés *a*) és *b*) pontjaihoz.

23 EBH 2012.B.11.

fellebbezés körébe tartozó rendelkezésnek összefüggésben kell lennie az ellentétes döntésen alapuló felülbírálattal. Ennek megfelelően például az ellentétes döntéssel össze nem függő egyszerűsített felülvizsgálat körébe tartozó kérdésben – mint például az előzetes fogva tartás beszámítása tekintetében – nincs helye másodfellebbezésnek. Ilyen esetben rendkívüli jogorvoslatot – egyszerűsített felülvizsgálatot – lehet kezdeményezni.²⁵ Ugyanígy nem lehet sérelmezni a másodfellebbezésben például a járművezetéstől eltiltás tartamát sem, ha az ellentétes döntés az ezt a büntetést megalapozó járművezetés ittas állapotban bűncselekményt nem érintette.

A FELÜLMÉRLEGELÉS TILALMA

Végezetül indokoltnak tartom, hogy egy, a jogorvoslati rendszert érintő tanulságos módosításról számoljak be, amely nem kapcsolódik a jogorvoslati rendszer korábban említett alapelveihez. Ez a módosítás a „felülmérlegelés tilalma” jogintézményét érinti, amely ebben a szóhasználatban nevesítetten nem jelent meg a törvényben, miközben annak tartalmát általánosan elfogadott módon a Be. 593. § (2) bekezdésével²⁶ azonosították.²⁷ Kiemelendő, hogy a Be. 593. § (2) bekezdése lényegében szó szerint megegyezik a régi Be. azonos rendelkezésével.²⁸

A probléma érdekességét talán az képes a legérzékletesebben bemutatni, ha különösebb magyarázat nélkül bemutatom a novella előkészítése keretében folytatott szakmai munka során levont következtetést: a felülmérlegelés a jogorvoslati eljárásban valóban tilos, ugyanakkor a Be. 593. § (2) bekezdése valójában nem a felülmérlegelés tilalmát határozza meg; a tények bizonyítás nélküli eltérő értékelése és e tények eltérő értékelésére tekintettel, a tényekkel összefüggő bizonyítékok eltérő értékelése önmagában még nem felülmérlegelés; ezért a bekezdés első fordulata az új eljárási szabályok között már nem igaz, továbbá a bekezdés második fordulata helytelenül kelti azt a látszatot, hogy felmentésre vagy megszüntetésre akár felülmérlegeléssel is sor kerülhetne (mert a felülmérlegelés tilalma alól nem adható felmentés, amit pedig a második fordulat tartalmaz, az nem felülmérlegelés, így nem szükséges külön „felmentés” – még annak látzata – sem).

E meglehetősen összetett mondat megértése hosszabb időt vesz igénybe, azonban talán az első ránézésre is látható, hogy nyilvánvaló ellentmondások és félreértések „látszanak

fennállni”, ráadásul egy olyan kérdésben, amelynek tartalmát a jogtudományban²⁹ és a jogalkalmazásban³⁰ is általánosságban elfogadottnak tekintenek, és jelentőségét kevesen vitatják.

Az ellentmondás és a félreértés álláspontom szerint egy sajátos jogalkotási evolúció következménye volt.

A régi Be. elfogadásakor hatályos 352. § (1) bekezdése az alábbiak szerint rendelkezett:

„352. § (1) *Megalapozatlanság [351. § (2) bek.] esetében a másodfokú bíróság*

- a) *a tényállást kiegészíti, illetőleg helyesbíti, ha a hiánytalan, illetőleg a helyes tényállás az iratok tartalma, ténybeli következtetés vagy a felvett bizonyítás útján megállapítható;*
- b) *a felvett bizonyítás alapján az elsőfokú bíróság által megállapított tényállástól eltérő tényállást állapíthat meg, ennek során a bizonyítékokat eltérően értékelheti.”*

Az eredeti jogalkotói szándék tehát arra irányult, hogy a tényállás kiegészítése (részleges megalapozatlanság vagy kisreformáció³¹) széles eszköztárral lehetséges, ugyanakkor eltérő tényállás megállapítása (súlyos megalapozatlanság vagy nagyreformáció³²) csak bizonyítás felvételével lehetséges. A szabályozás ezen pontján fel sem merült a felmentéssel, megszüntetéssel kapcsolatos kivétel kérdése, és a felülmérlegelés tilalmának kérdése is egyfajta evidenciaként, érintőlegesen volt csupán tetten érhető (a törvény miniszteri indokolása sem tartalmazott erre érdemi utalást). Az iratok tartalma, ténybeli következtetés vagy a felvett bizonyítás útján történő helyesbítést nem tekintették felülmérlegelésnek, miközben evidenciaként volt elfogadható, hogy az ezek nélkül történő helyesbítés már felülmérlegelés, ami pedig egyértelműen tilalmazott.

A régi Be. hatálybalépését megelőző módosításának³³ következtében a törvény már az alábbi szöveggel lépett hatályba:

„352. § (1) *Megalapozatlanság [351. § (2) bek.] esetében a másodfokú bíróság*

- a) *a tényállást kiegészíti, illetőleg helyesbíti, ha a hiánytalan, illetőleg a helyes tényállás az iratok tartalma, ténybeli következtetés vagy a felvett bizonyítás útján megállapítható;*
- b) *az elsőfokú bíróság által megállapított tényállástól eltérő tényállást állapíthat meg, ha a felvett bizonyítás alapján a vádlott felmentésének vagy az eljárás megszüntetésének van helye.*

(3) *Az (1) bekezdés esetében a másodfokú bíróság csak azokkal a tényekkel kapcsolatban értékelheti az elsőfokú bíróságtól eltérően a bizonyítékokat, amelyekre bizonyítást vett fel.”*

A módosítás elsődleges indoka az volt, hogy a régi Be. eredetileg tervezett kétfokú perorvoslati eljárása helyett végül egy egyfokú perorvoslati rendszerrel lépett hatályba, így kellett változtatni a reformatórius, kasszációs jogkörök viszonyrendszerét, lényegében visszatérve az akkor hatályos 1973. évi eljárásjogi törvény szabályozásához. Látható, hogy a módosítást követően megmaradt a kisreformáció széles

25 Amennyiben azonban az ellentétes döntéssel összefüggésben érvényes fellebbezést jelentettek be, úgy a harmadfokú bíróság az egyszerűsített felülvizsgálat körébe tartozó kérdéseket egyébként már az ítélet egészére nézve – tehát nem csupán az ellentétes döntéssel összefüggésben – hivatalból is vizsgálhatja.

26 Be. 593. § „(2) A másodfokú bíróság csak azokkal a tényekkel kapcsolatban értékelheti az elsőfokú bíróságtól eltérően a bizonyítékokat, amelyekre bizonyítást vett fel, kivéve, ha az elsőfokú bíróság által lefolytatott bizonyítást érintő ügyiratok tartalma vagy ténybeli következtetés alapján a vádlottat az (1) bekezdés b) pontja alapján felmenti vagy az eljárást megszünteti”.

27 Lásd POLT: i. m. 2. kötet, 1231–1232. o.; FENYVESI–HERKE–TREMEL: *Új magyar büntetőeljárás*. Dialóg Campus, Budapest, 2008, 547. o.

28 Régi Be. 352. § (3) bekezdés.

29 Lásd KIRÁLY Tibor: *Büntetőeljárás jog*. Osiris, Budapest, 2001, 465. o.; FENYVESI–HERKE–TREMEL: i. m. 547. o.; POLT: i. m. 1231–1232. o.

30 Be. 593. §-hoz fűzött miniszteri indokolás.

31 FENYVESI–HERKE–TREMEL: i. m. 545. o.

32 FENYVESI–HERKE–TREMEL: i. m. 545. o.

33 A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény módosításáról szóló 2002. évi I. törvény, amelynek 200. §-a módosította a régi Be. 352. §-át.

köre, azonban a súlyos megalapozatlanság csak a terhelt javára (felmentés, megszüntetés esetén) volt lehetséges, egyébként az ítélet hatályon kívül helyezésének volt helye. Az új (3) bekezdés – szintén a hatályos 1973. évi I. törvényhez igazodva – egy további szűkítő szabályt emelt be a szabályozásba. A módosító törvény miniszteri indokolása szerint e rendelkezés „a felülmérlegelés tilalmából következik”, azaz még az indoklás sem fogalmazta meg egyértelműen, hogy ez maga a felülmérlegelés tilalma lenne. A rendelkezés értelmezése továbbá elválaszthatatlan az (1) bekezdés *b)* pontjától, az eltérő tényállás megállapításától, amely rendelkezések együttes tartalma lényegében azt kívánta kimondani, hogy eltérő tényállás megállapítására nem csupán általánosságban vett bizonyítás, hanem kifejezetten az eltérést megalapozó bizonyítás alapján van helye. Azt gondolom továbbá, hogy már ebben az időben is tetten érhető volt e rendelkezéssel kapcsolatban egy félreértés, amely a tények és a bizonyítékok egymáshoz való viszonyát érintette. A régi Be. rendelkezése ugyanis nem a tények eltérő megállapítását tiltotta, hanem a tényekkel kapcsolatos bizonyítékok eltérő értékeléséről rendelkezett. A két megközelítés közötti különbséget minden további magyarázatot nélkülöző módon – a Be. lényegében azonos szabályozási rendszerét alapul véve – határozza meg az EBH2019. B.9.³⁴: „[A] bizonyítékok felülmérlegelésének tilalma [Be. 593. § (2) bek.] nem a megalapozatlanság kiküszöbölését korlátozza, hanem az első fokon lefolytatott bizonyítást védi. A tényállás hiányosságának pótlása, felderíthetlenségének megszüntetése, az iratellenesség kiküszöbölése, avagy a téves helyett a helyes ténybeli következtetés levonása az elfogadott bizonyítékból nem esik a felülmérlegelés tilalma alá, hanem az éppen a megalapozatlanság orvoslásának törvényes eszköze, amelyet a Be. 593. § (1) bekezdés *c)* pontja kifejezetten alkalmazni rendel arra az esetre is, ha az így módosított eltérő tényállás a felmentett vádlott bűnösségnek megállapításához vezet.” Vagyis a megalapozatlan tényállás tényeinek kiküszöbölése – a tényállás kiegészítése, helyesbítése vagy akár eltérő tényállás megállapítása – a törvényes eszközök felhasználásával önmagában még nem ütközik a felülmérlegelés tilalmába, még akkor sem, ha ez végső soron a bizonyítékok eltérő értékeléséhez vezet. A régi Be. hatálya alatt ugyanakkor az utolsó mondatrésznek még nem volt különösebb jelentősége, mert az eltérő tényállás csak bizonyítás felvételével volt lehetséges (azaz a bizonyítás ténye már önmagában is majdhogynem szükségszerűen áttörte a felülmérlegelés tilalmát).

2006. július 1. napján a megalapozatlanság kiküszöbölésének szabályozása ismét módosult:³⁵

„352. § (1) *Megalapozatlanság* [351. § (2) bek.] esetében a másodfokú bíróság

a) [...]

b) az iratok tartalma, ténybeli következtetés vagy a felvett bizonyítás alapján az elsőfokú bíróság által megállapított tényállástól eltérő tényállást állapíthat meg, ha a vádlott felmentésének (részbeni felmentésének) vagy az eljárás megszüntetésének (részbeni megszüntetésének) van helye.

(3) *A másodfokú bíróság csak azokkal a tényekkel kapcsolatban értékelheti az elsőfokú bíróságtól eltérően a bizonyítékokat, amelyekre bizonyítást vett fel, kivéve, ha az iratok tartalma vagy ténybeli következtetés alapján a vádlottat az (1) bekezdés b) pontja alapján felmenti vagy az eljárást megszünteti.*”

Az eltérő tényállás megállapítására ettől kezdve már az iratok tartalma vagy ténybeli következtetés alapján is sor kerülhetett. A módosítás miniszteri indokolása szerint ehhez szükségszerűen igazodva módosult továbbá a (3) bekezdés rendelkezése, amely a felmentés, megszüntetés esetén így lehetővé tette a bizonyítékok eltérő értékelését az iratok tartalma vagy ténybeli következtetés alapján is.

Az eltérő tényállás megállapításának szélesítése – a háromszintű perorvoslati rendszerben – észszerű pergazdaságossági lépés volt, sok esetben nyilvánvaló, banális tévedések kiküszöbölését tette lehetővé. Ugyanakkor a (3) bekezdés az ehhez kapcsolódó, technikaiként kezelt módosítás következtében már áthidalhatatlan ellentét keletkezett a felülmérlegelés tilalma és a törvényi rendelkezés között. Ennek oka a felülmérlegelés valós tartalma, amelynek közérthető meghatározásához célszerű ismét az EBH2019. B.9. meghatározását idézni: „A bizonyítékok felülmérlegelésének tilalma annyit jelent, hogy a fellebbviteli bíróság nem dönthet másként egy bizonyíték hitelességéről, mint ahogyan azt az elsőfokú bíróság tette. Így nem mondhatja például azt egy, az elsőfokú bíróság által elfogadott tanúvallomásra, hogy azt nem fogadja el, és az annak alapján megállapított tényeket mellőzi a tényállásból, illetve nem egészítheti ki vagy módosíthatja az elsőfokú bíróság által megállapított tényállást egy általa el nem fogadott tanúvallomás, vagy vallomásrész alapján.”³⁶

A felülmérlegelés tilalma tehát nem azt tilalmazza, hogy a bíróság esetleg eltérően értékeljen olyan bizonyítékokat, amelyek a tényállás helyesbítését követően – akár ügyiratok, akár ténybeli következtetés alapján – eltérően megállapított tények miatt szükségszerűen felülbírálatra, (át)értékelésre szorulnak, hanem azt, hogy nem lehet öncélúan átértékelni a bizonyítékokat (azok hitelességét) és ez alapján a tényállást eltérően megállapítani. Vagyis előbb kell törvényes úton a tényállást pontosítani, amelyet követően a bizonyítékok átértékelése már nem tilos, tilos ugyanakkor a bizonyítékok átértékelése alapján – azt követően – a tényállás korrekciója.

Tegyük fel, hogy az elsőbíróság kirekesztette a bűncselekmény elkövetését tagadó vádlott vallomását és azon alibijét, amely szerint a cselekmény idején külföldön tartózkodott, mert az ezt igazoló repülőjegy dátuma három nappal későbbre szólt, mint a vádlott terhére rótt bűncselekmény időpontja, így nem volt alkalmas a vádlott távollétének igazolására. A másodbíróság az ügyiratok alapján megállapította, hogy a repülőjegy dátuma helyesen nem 9-e, hanem 6-a, így a vádlott a terhére rótt cselekmény napján valóban külföldön tartózkodott, a cselekményt nem követhette el. Az ügyirat alapján pontosított tényállás a vádlott felmentését fogja eredményezni, egyben a másodbíróság – szükségszerűen – át fogja értékelni a vádlott vallomását is, hiszen az elsőbírósággal szemben azt elfogadva, már mint a vádlott felmentését alátámasztó bizonyítékot fogja értékelni a repülőjegy mellett (annak ellenére, hogy a vádlott vonatkozásában nem vett fel

34 EBH2019. B.9. [51] bekezdés.

35 A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény módosításáról szóló 2006. évi LI. törvény 148. §.

36 EBH2019. B.9. [53] bekezdés.

újabb bizonyítást). Ez az eset nem ütközik a felülmérlegelés tilalmába, mert a tényállás kiegészítése, a helyes tény megállapítása megelőzte a vádlott vallomásának átértékelését. Sértette volna ugyanakkor a felülmérlegelés tilalmát, ha a másodbíróság annak ellenére adott volna helyt a vádlott tagadó vallomásának és mentette volna fel a vádlottat a vallomása alapján, ha a repülőjegy tekintetében annak tartalmát az elsőbírósággal egyezően értékelte volna (és semmilyen más bizonyíték nem indokolta a vádlott alibijének elfogadását).

Látható tehát, hogy a felülmérlegelés tilalmának eredeti törvényi megjelenése is kissé félreérthető volt, ugyanakkor az eredeti környezetben ez még nem jelentett problémát. A megalapozatlanság kiküszöbölése lehetőségeinek szélesedésével ugyanakkor az ellentmondás szembetűnővé vált, ezért szükséges lett annak pontosítása. A novella – a jogalkalmazó szervekkel történt szoros együttműködést követően – mindezekre figyelemmel a felülmérlegelés tilalmát az alábbi tartalommal határozta meg: *„Ha a másodfokú bíróság az ítélet megalapozatlanságának kiküszöbölése során – a helyes tényállás érdekében felvett bizonyítás, az ügyiratok tartalma vagy ténybeli következtetés alapján – az elsőfokú bíróságtól eltérő tényeket állapít meg, az eltérő tényekkel kapcsolatos bizonyítékokat eltérően értékelheti. A másodfokú bíróság nem értékelheti az elsőfokú bíróságtól eltérően a másodfokú bíróság által megállapított ténnyel össze nem függő, valamint a megalapozatlansággal nem érintett tényekkel kapcsolatos bizonyítékokat.”* Remélhető, hogy a közérthetőnek szánt tartalom a továbbiakban biztosítja a helyes jogalkalmazást és a jog-

orvoslati rendszer hatékonyságát, a reformatórium jogkör szándékolt alkalmazását.

ÖSSZEĞZÉS

A Be. egyik legjelentősebb, dogmatikai és rendszertani szempontból pedig a legnehezebb, legösszetettebb újítása volt a jogorvoslati rendszer átalakítása, a korlátozott fellebbezés bevezetése, valamint a másod- és harmadfokú eljárás szabályainak átalakítása. Prognosztizálható volt, hogy a gyakorlat előre nem látható problémákat fog a felszínre hozni. Kérdésként csupán az merült fel, hogy rendszerszintű hiányosságokkal, ellentmondásokkal kell szembenéznünk, esetleg az új szabályozás működőképessége is veszélybe kerül, vagy inkább korrigálható feszültségek, nyikorgó alkatrészek orvoslására, olajozására lesz szükség. A novella – igen széles körű – előkészítésének tapasztalatai szerencsére azt mutatják, hogy az új szabályozás alapvetően működőképes, és lehetséges volt mind a felmerült problémák, mind a megoldások azonosítása. A munka azonban nem áll meg. A jogalkalmazás a novella hatálybalépése óta eltelt időben is újabb fejtörőkkel, megoldandó problémákkal „ajándékozta meg” a jogalkotás előkészítéséért felelős minisztériumot. Az újabb kihívások megválaszolására azonban már egy új módosítás keretében kerülhet majd sor, amelynek tanulságait remélhetőleg majd egy újabb tanulmányban lehet bemutatni.